

Нако Стефанов
Евгений Кандиларов

ЯПОНИЯ

– экономика, технологии, инновации и управление –

София, 2012

Япония – икономика, технологии, иновации и управление

日本 — 経済、技術、革新と経営

Нихон – кейдзай, гиджюцу, какушин-то кейей

Japan – Economy, Technologies, Innovations and Management

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на авторите и на издателство „Изток-Запад“.

© Нако Стефанов, Евгений Кандиларов, автори, 2012

© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-619-152-130-2

Нако Стефанов
Евгений Кандиларов

Я П О Н И Я

**ИКОНОМИКА, ТЕХНОЛОГИИ,
ИНОВАЦИИ И УПРАВЛЕНИЕ**

Книгата е широка панорама на:

- ⇒ Икономическото развитие на Страната на изгряващото слънце – конкретната динамика на системата на възпроизводство на материалния живот на страната от древността до наши дни, включително индустриалната политика, осъществявана от държавата, съвременното състояние на първичен, вторичен и третичен сектор по ключови отрасли, икономика на труда и структурата на японската икономика.
- ⇒ Технологическия и иновационен прогрес на Япония – развитието на традиционните, индустриалните и върховите технологии в Япония, създаването и динамиката на националната иновационна система.
- ⇒ Японското управление като управленски модел на равнище отделна стопанска организация, характеризиращ се с най-високи постижения в областта на интеграцията между човек и организация и явяващ се най-висок етап в развитието на управленската практика и мисъл в индустриалната епоха.

Тя се състои от четири основни раздела:

- ⇒ История на икономическото развитие на Япония.
- ⇒ Икономика на Япония – основни параметри и индустриална политика.
- ⇒ Технологическо и иновационно развитие на Япония;
- ⇒ Японско управление.

Написана на достъпен език, репоръчва се на:

- ⇒ специалисти и изучаващи Япония, страните от Източна Азия и странознанието като предмет;
- ⇒ студенти, докторанти, изследователи, преподаватели и практики в областта на икономиката, технологиите, иновациите и управлението;
- ⇒ най-широка аудитория, интересуваща се от Япония или въпросите на икономиката, технологиите, иновациите и управлението.

Съдържание

Въведение¹ / 7

История на стопанското развитие на Япония / 1 1

Икономика на Япония: общ преглед ¹	11
Икономическият процес в Япония	
от древността до Мейджи ишин ¹	13
Модернизацията на икономиката на Япония в периода Мейджи ¹	31
Японската икономика в периода отпреди Първата световна война	
до края на Втората световна война (1912–1945) ¹	54
От следвоенния хаос към възстановяването	
на японската икономика (1945–1954) ¹	76
Периодите на високи темпове на икономически растеж	
(1955–1965 и 1965–1973 г.) ¹	91
Структурната криза 1974–1975 и реструктурирането	
за нов качествен скок (1976–1985) ¹	111
Формиране и крах на икономиката на спекулативния бум в Япония	
(от втората половина на 80-те до края на 90-те години на XX век) ¹	122
Японската икономика в началото на XXI век –	
проблеми и предизвикателства ¹	138

Икономика на Япония – основни параметри и индустриална политика / 155

Секторна и организационна структура на японската икономика ¹ ..	155
Икономика на труда и трудови отношения в Япония ¹	178
Преглед на основни сектори и отрасли на икономиката на Япония ¹	
Първичен сектор	207
Вторичен сектор	217
Третичен сектор	238
Индустриална политика на Япония – основни етапи и направления ² ..	276
Използвани източници по история на стопанското развитие	
и икономика на Япония	308

Параграфите, отбелязани с индекс „1“, са написани от Нако Стефанов,
с „2“ – от Евгений Кандиларов.

Технологично и иновационно развитие на Япония/313

Технологично развитие на Япония	
от периода Яйои до периода Едо ²	313
Технологично развитие на Япония в периода Едо ²	318
Технологичното развитие в епохата Мейджи ²	335
Технологично развитие на Япония от края на епохата	
Мейджи до края на Втората световна война ²	349
Превръщането на Япония във водеща технологична сила	
след Втората световна война ²	378
Преход към развитие на високите технологии ²	405
Създаване и развитие на национална иновационна	
система на Япония през втората половина на XX век	
и началото на XXI век ^{2,1}	423
Използвани източници	464

Японското управление / 467

Японското управление – общ преглед ¹	467
Философско-етическа концепция и организационно-културна	
платформа на японското управление ¹	476
Тотално управление на качеството ¹	488
Система за тотална поддръжка на оборудването ¹	502
Системата „Точно навреме“ ¹	532
Системата за тотално намаляване на себестойността ¹	560
Движението за общо усъвършенстване ¹	578
Движението за бърза смяна на режима на работа на оборудването	
(БСРРО) ¹	587
Движението <i>пока-йоке</i> ¹	602
Японското управление – подходи и методи по усъвършенстване ¹ ..	610
Тоталните управленски системи като стратегическа платформа ¹ ..	652
Използвани източници ¹	674

Заключение¹ /677

Резюме на английски език (Summary) / 679

Българска транскрипция на японски думи / 680

Въведение

Ню:мон (入門)

Япония заема особено място в общественото съзнание на българите. Далечната островна страна през последните повече от петдесет години винаги е впечатлявала със своите икономически и технологически достижения.

Тези достижения определено изглеждат още по-забележителни, като се имат предвид:

- ⇒ Откъде тръгва Страната на изгряващото слънце преди повече от век (тя тръгва късно по пътя на индустриализацията).
- ⇒ Факт е, че липсват значими подземни богатства (а и природата като цяло е сурова).

Следва да се има предвид и това, че географската отдалеченост на България и Япония определя една интересна ситуация. Ако по отношение на големите страни, които са влияели на съдбата на България, е имало, има и винаги ще има *-фили* и *-фоби*, по отношение на Япония българите са изключително приятелски настроени. В този смисъл може да се каже, че интересът към Страната на изгряващото слънце сред нас, българите, е не просто голям, но и свободен от неизбежните пристрастия, съпътстващи отношението към едни или други страни и народи.

Сред ключовите теми, които привличат вниманието към Япония, са икономиката, технологиите, иновациите и управлението.

И това е така, защото:

- ⇒ В икономически план Япония демонстрира едни от най-добрите примери за възможностите на човечеството с минимум средства да постигат максимум резултати. В кратък срок през 60-те години Страната на изгряващото слънце показва такива високи темпове на стопанска динамика, които дават право на света да заговори за „Японско икономическо чудо“. Днес то окуражава редица други народи и държави да опитат да поемат по пътя на догонване и изпреварване на пионерите в областта на съвременния тип икономическа динамика.
- ⇒ В Япония е създадена национална иновационна система, която, ползвайки по най-умел начин геополитически, геоикономически и други предпоставки, създава вярна ориентация, акумулира нужния потенциал и активизира ключови фактори за технологично изпреварване в решаващи насоки на научно-техническия прогрес през 80-те години на XX век – информационните технологии.
- ⇒ И днес японското управление като един създаден на национална почва, но определено притежаващ универсални, общочовешки стойности модел, със своята философия, инструменти и практика на непрекъснатото усъвършенстване на базата на използване на творческия потенциал на максималния възможен брой хора не само впечатлява, но и продължава да е пример за интеграция, мотивация и резултативност.

Целта ни е не просто запознаване с конкретиката на икономическата, иновационно-технологическата и управленската система на Япония – нещо, което днес, в епохата на интернет, не е толкова трудно достижимо. Стремешът е на основата на детайлния преглед и анализ на фактите да се разкрие съдържанието, т.е. логиката и механизмите на тези системи.

Тук несъмнено следва да се развенчаят редица митове, натрупани през годините, свеждащи функционирането на тези системи до някакъв вътрешно присъщ само за Япония и едва

ли не неизменен във времето и пространството културно-духовен комплекс. Без да отрича наличието на такъв комплекс, анализът на развитието води до оценката, че той не е неизменен, а обратното – демонстрира изключителна динамика. За да може този комплекс да поддържа позитивното стопанско и технологическо развитие на Япония, се прилагат съзнателни и целенасочени усилия.

В крайна сметка следва да се каже, че японският опит в икономиката, технологиите, иновациите и управлението не е просто интересно четиво, а полезен урок за онзи, който може да мисли и има решимостта да действа.

История на стопанското развитие на Япония *Нихон кейдзай-ши* 日本経済史

Икономика на Япония: общ преглед *Нихон кейдзай-но гайьо* (日本経済の概要)

В началото на второто десетилетие на ХХІ в. икономиката на Япония (*нихон кейдзай* – 日本経済) по размер на brutния вътрешен продукт (БВП) – *кокунай со:сейсан* (国内総生産) е на трето място в света след САЩ и Китай. Съвсем доскоро (90-те години на ХХ и първото десетилетие на ХХІ век) тя бе втората световна икономика. В технологически аспект Страната на изгряващото слънце може да бъде определена като една от най-значимите технологически сили в света.

Резултатите на Япония могат да бъдат оценени като забележителни, ако се имат предвид няколко обстоятелства:

- ⇒ Страната е бедна на метали и енергийни източници, така че за производството на краен продукт тя е принудена да внася почти 100% както от суровините за металопроиз-

водство, така и от ресурсите за енергийно производство, освен свързаните с производство на електричество от ВЕЦ (водноелектрически централи) и някои други алтернативни източници – вятър, слънчева енергия и други.

- ⇒ По численост на населението Япония е едва на десето място в света със 126,475 млн. жители, около 1,8% от цялото човечество.
- ⇒ По територия е на 62 място в света с 377 915 кв.км площ, 0,3 % от общата сухоземна площ на света;
- ⇒ В индустриалното развитие Япония е закъсняла страна: индустриализацията започва едва в последната третина на XIX век и в значителен период от Индустриалната епоха се извява като догонваща страна.

Постиженията на Страната на изгряващото слънце в областта на социално-икономическата динамика може в значителна степен да бъдат отнесени за сметка на формирането на превъзходящи макроикономически модели или парадигми, които позволяват да се осъществи догонващо и даже изпреварващо развитие за относителни кратки срокове. Може да се твърди, че успешно са се реализирали следните три модела:

- ⇒ Моделът на догонване, стартирал през 1868 г. с началото на епохата Мейджи, на основата на който Япония извършва първичната индустриализация на страната и става първата индустриална страна в Азия;
- ⇒ Моделът на догонване, чието изграждане започва от средата на 50-те и който завършва в началото на 70-те години на XX век с т.нар. Нефтена криза, демонстрирал „Японското чудо“ през 60-те години на същия век;
- ⇒ Моделът на изпреварване, създаден чрез реструктуриране на японската икономика в условията на „Нефтения шок“ от 1973 г. На основата на този модел Страната на изгряващото слънце през първата половина на 80-те години на XX век осъществява технологичен скок в областта на информационните технологии. С това става един от тех-

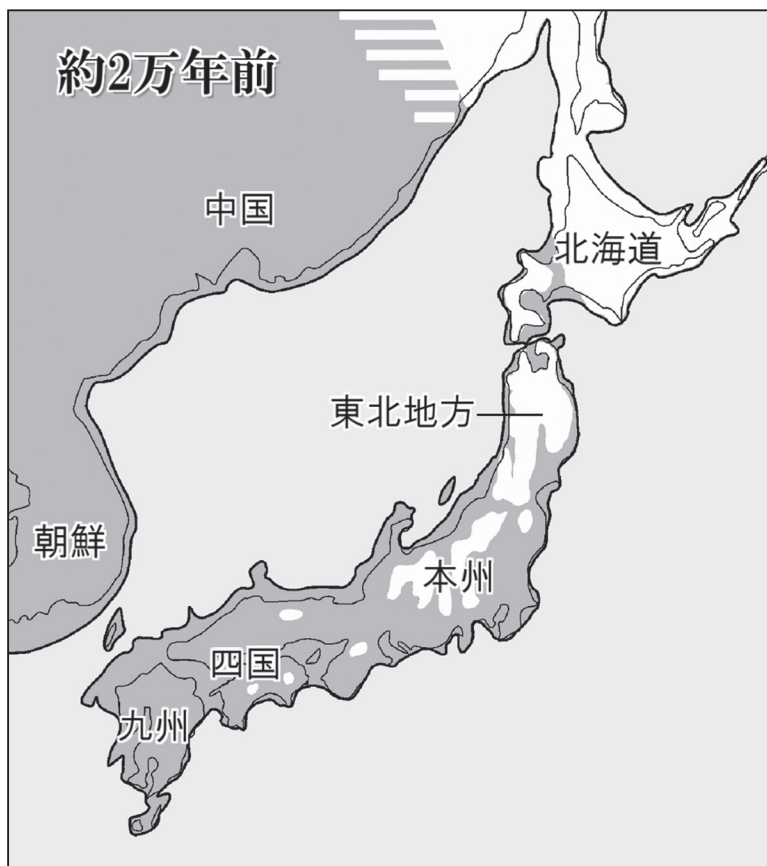
нологичните лидери на света. Този период може да бъде назован съвсем справедливо „Второ японско чудо“.

С тези успехи Япония става пример за редица азиатски страни. Последните, заимствайки един или друг носещ елемент от конструкцията на японския макроикономически модел, се нареждат в групата на т.нар. азиатски тигри. С това те превръщат зоната на Източна, Югоизточна и даже Южна Азия в най-динамичния социално-икономически регион на света в момента. Може да се прогнозира, че през XXI век Япония не може да бъде изключвана от числото на страните, които, изправени пред предизвикателствата на бъдещето, са способни да демонстрират нови и учудващи постижения.

Икономическият процес в Япония от древността до Мейджи ишин

*Кодай-кара мейджиишин-мадено нихон-но
кейдзайпуроцесу*
(古代から明治維新までの日本の経済プロセス)

Процесът на активно взаимодействие на човека с природата с цел придобиване на материални блага датира от най-древни времена, т.е. от епохата на палеолита. Тогава древните хора за разлика от животните, които ползват готовите плодове на природата, започват изготвянето на най-примитивни оръдия на труда. По данни от археологически разкопки богатата екосистема на Японския архипелаг е привлякла хора още в епохата на късния палеолит, т.е. между 30 000 до 13 000 г.пр.Хр.

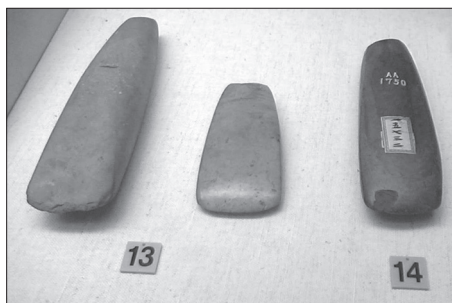
Япония преди 20 000 години

В епохата на палеолита територията, на която е разположена съвременна Япония е била свързана с материка. Причината е, че поради наличието на мощна ледникова покривка равнището на водата е било със 100 метра по-ниско. Това е давало възможност на хора, животни и растения свободно да преминават на тези земи.

Едва в една по-късна епоха, когато настъпва затопляне на климата, започва топене на ледниците и равнището на Световния океан се увеличава. Така територията на съвременна Япония се превръща в архипелаг и Японските острови придобиват днешния си вид.

Таблица 1.
Класификация и датиране
на историческото време от древността до епохата Мейджи

Дати	Период	Период	Подпериод	Форма на управление
40 хил.г.пр.Хр. – 13 000 г.пр.Хр.	Палеолит– кю:секки джидай 旧石器時代			
13 хил.г.пр.Хр. – III в.пр.Хр.	Древна Япония 古代日本	Джъомон 縄文時代		
III в.пр.Хр. – III век		Яйой 弥生時代		
IV–VI век		Ямато 大和	Кофун 古墳時代	
593–710 г.			Асука 飛鳥時代	
710–794 г.		Нара 奈良時代		
794–1185 г.		Хейан 平安時代		
1185–1333 год	Феодал-на Япония 封建日本	Камакура 鎌倉時代		Шогунат Камакура 鎌倉
1333–1392 г.		Муро-мачи 室町時代	Намбоку-чо 南北朝時代	Шогунат Муромачи 室町
1392–1568 г.			Сенгоку Джидай 戦国時代	Адзучи-Момояма 安土桃山時代
1568–1600 г.				
1600–1868 г.		Едо	江戸時代	Шогунат Токугава 徳川

Полирани камъни, ползвани преди 30 000 г.пр.Хр. от населяващите Япония хора открити в околността на град Шинано, префектура Нагано (長野県)

Икономиката в епохите *Джъомон* и *Яйой*

Когато около 10 000 г.пр.Хр. започва затопляне, в резултат на топенето на ледниците се повишава равнището на Световния океан и Япония става архипелаг. Населението, обитаващо островите, овладява нови технологии. В разкопките на местообитания, съдържащи остатки от това време, се появяват глинени съдове с орнамент, наричан в Япония *джъомон*. Поради това тази епоха е наречена „епохата Джъомон“. В рамките на тази епоха се извършва и „неолитния скок“ от лов и събирателство към земеделие – обработка на ориз. Възникват значителни групи от хора, които живеят заедно на едно място в големи общи постройки.

В следващата епоха Яйой населението на Японския архипелаг започва да се занимава с поливно отглеждане на ориз, което означава сериозен скок в стопанското развитие. Хората се преселват от хълмовете в долините на реките и започват да живеят в села *мура* (村). Формира се нова система на разделение на труда – на занимаващи се с обработка на земята и такива, занимаващи се с обработка на дърво, камък и метал. Появяват се изделия от бронз, мед и желязо. Технологиите за леене на метал и обработка на метални изделия се смята, че е пренесена от континента, но бързо е овладяна в Япония.

Реконструкция на постройка от местообитанието Санай-Маруяма от епохата Джъомон в град Аомори. Въпреки че по това време вече е започнал преход от лов, риболов и събирателство към земеделие и вероятно скотовъдство, оръдията на труда

са били все още примитивни. Хората са живеели в родови общини и изгонването от общината е означавало смърт за отделния индивид.

Още в I в. Япония се споменава в китайските хроники. Описват се делегации, дошли от Япония, за да поднесат дарове на китайския император. Контактите с Китай, посещенията на делегации, пратени от Япония, свидетелстват за това, че Япония се превръща в част от китаецентричната източноазиатска цивилизация. Несъмнено доказателство за това е заимстването чрез Корея на редица достижения на китайската цивилизация, включително такива в областта на технологиите и стопанския живот.

В Япония са открити камбани от бронз, наречени *дотаку* (銅鐸). Те са богато декорирани с фигури на хора и животни. На едно място са намирани по няколко, което свидетелства за това, че те са част от някакъв общ религиозен култ. Заедно с тях са намирани оръжия, бронзови огледала и други предмети. Тези камбани се датират от времето на епохата Яйой. Смята се, че са били използвани по време на игри, чрез които са се обръщали към боговете за по-добра реколта. В тази връзка са и фигурите на насекоми, които са вредители по полето. Една добре запазена камбана е обявена за национално съкровище на Япония.

Икономическият живот в Япония от Ямато до края на Муромачи

Епохата Ямато се характеризира с по-нататъшното развитие на протодържавни образувания до момента на възникването на първичната държава – Ямато (Яматай). Появата на държавата води до по-нататъшно развитие на религиозните култове и административните дейности. Тогава в Япония се леят първите монети.

Това свидетелства за развитие на търговията и появата на металните пари като средство за търговски обмен. През V–VI в. в Япония прониква будизмът, който постепенно става доминираща религия. Развитието на будизма активизира строителството и металургията (строителство на храмове, леенето на метални статуи на Буда и други подобни). Всичко това дава още един силен тласък на развитието на занаятите в Япония.

Храмът То:дайджи в Нара и намиращият се в него Дайбуцу

Въпреки този прогрес в занаятите, тласнат от държавното и религиозното строителство масата население в страната живее в рамките на това, което се нарича „натурална“ или „самодостатъчна икономика“ – *джишю джисоку кейдзай* (自給自足経済). Тоест живее се в големи патриархални семейства, обработващи земите и осигуряващи се с почти всичко необходимо. Появата на медни и сребърни монети, лети по това време, не премахва факта, че основно разменно средство си остава оризът.

*Поливните оризови поля,
хранили Япония в продължение на векове*

Основни дейности при отглеждането на ориз

Несъмнено за Япония като островна страна друг основен източник на средства за възпроизводство в рамките на икономическия живот е миещите архипелага морета и Тихия океан. В страната широко се развиват редица риболовни техники, включително лова на китове.

Във външноикономически план основен партньор на Японската държава е Китай (宋) по време на династията Син. Търговията между двете страни се осъществява чрез най-широк кръг продукти – ориз, коприна, сребро и други. По късно, обаче, търговията е прекратена по инициатива на Китай заради японските пирати *вако*.

Контакти с европейците и развитие на икономическите отношения

Първи сведения за Япония европейците получават от Марко Поло, който описва страната като изключително богата, пълна със златни храмове и дворци. Първият контакт на Япония с европейци е през 1542 г.

Фернао Медиш Пито (Fernão Mendes Pinto) (1508–1583). Предполага се, че е един от първите европейци, които стъпва на японска земя през 1542 г. Той продава аркебузи (вид огнестрелно оръжие) на японците, които много бързо се разпространяват по цяла Япония.

След търговците-португалци следващите европейци, които се появяват в Япония, са католическите свещеници. Огромна дейност по християнизирването на японците развива Франциск Ксавиер.

В Япония се говори за епохата на търговията с южните варвари *нанбан бо:еки джидай* (南蛮貿易時代). Тази епоха продължава от момента на стъпването на португалците на японска земя до окончателното затваряне на Япония през 1614 г., когато на португалските кораби се забранява да акостират на японски бряг, за да не прекарат католически свещеници. Португалците са наречени „южни варвари“. По това време Китай спира търговията с Япония заради нападенията на японските пирати „вако“. Португалските търговци се възползват от това и започват да извършват и посредническа търговия

При търговията с португалците японците купуват не само китайски порцелан и коприна, но и редица европейски стоки, най-вече оръжие, а също и различни технологии, включително такива за построяването на големи кораби за презокеанско плаване.

През 1600 г. в Япония идват и първите холандци. Това е корабът „Liefde“, т.е. „Любов“, чийто навигатор е първият англичанин, посетил Япония – Уилям Адамс. Между холандците от една страна и португалците, и испанците от друга, се води борба за достъп до азиатските пазари, при която борба понякога се стига до използване на пиратски методи. В крайна сметка именно те завоюват доверието на шогунът Токугава Иеясу и получават монополното право да търгуват с Япония след затварянето на страната.

Уилям Адамс (William Adams) (1564–1620) – първият англичанин, стъпил на японска земя. Той е навигатор на холандския кораб „Liefde“. Става известен също като Миура Анджин (三浦按針) или просто като Анджин, т.е. навигатор. Той успява да завоюва доверието на Токугава Иеясу и става негов съветник. Под негово ръководство започва да се строи първият в Япония презокеански кораб по западен стил, получил наименованието „Сан Хуан Батист“. Неговият образ е използван от много западни автори, но най-известното произведение е „Шогун“ на Джеймс Клавъл (James Clavell).

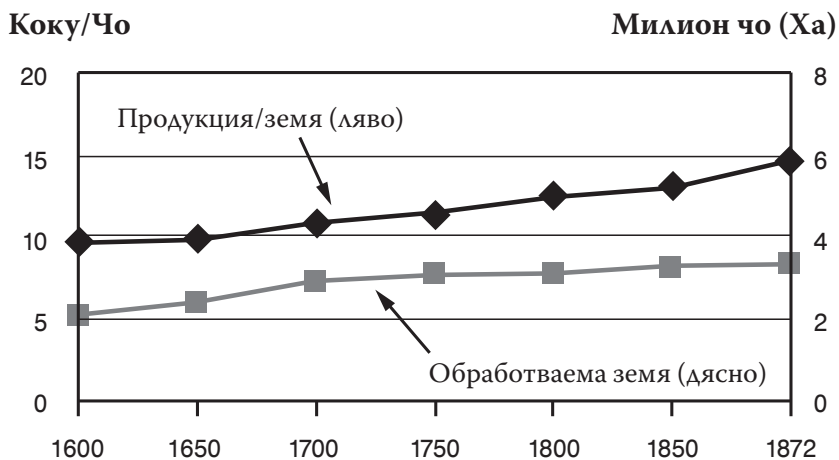
Икономическото развитие на Япония в епохата Едо (江戸時代の日本経済)

Периодът Едо, *Едо джидай* (江戸時代), известен още като периода Токугава (徳川時代), е време, когато начело на Япония са шогуните от клана Токугава. Токугавският шогунат е обявен през 1603 г. от Токугава Иеясу (徳川 家康) и просъществува до 1868 г., когато последният шогун – Токугава Йошинобу – предава властта на император Мейджи. Епохата Едо е върхът в развитието на феодализма в Страната на изгряващото слънце.

В чисто икономически план централизираното феодално управление, предвид факта, че прекратява феодалните междусобици, характерни за много от епохите преди това, дава възможност за относително мирно развитие. Това несъмнено подпомага стопанската динамика. В страната се въвежда строг социален ред, основаващ се на деленето на обществото на четири основни съсловия: 土, *ши* – самураи; 農, *но* – селяни; 工, *ко* – занаятчийи; 商, *шо* – търговци.

Съществуват също социални групи над това съсловно делене – Императорът и дворцовата аристокрация *куге* (公家), както и шогунската фамилия и даймьо: и такива извън съсловната система.

Както във всяко феодално общество селското стопанство е в центъра на икономическия живот. В случая с Япония ядрото на селското стопанство е производството на ориз. Основното средство за производство – земята, принадлежи на едри земеделци даймьо: (大名).

Фиг. 1. Динамика на обработваемата земя и на продукцията за повече от 250 години, през които продължава епохата Едо

Производството на ориз в Япония е толкова основно, че в случай на лоша реколта се стига до глад и гладна смърт, избухване на въстания и други подобни. В страната е създадена разпределителна система във връзка с ориза с две бази, които се намират до области с най-голям брой население и където се осъществява най-активна търговия с ориз: Токио и Камигата (上方 – последното име указва Осака и Киото, които по времето на Едо са наричани с общото наименование Камигата).

Токугава Иеясу (徳川 家康) (1543–1616) – основател и пръв шогун на шогуната Токугава. След битката при Секигахара (1600) през 1603 г. е обявен за шогун. Последният шогун от клана Токугава – Токугава Йошинобу (徳川 慶喜) предава властта през 1867 г. на император Мейджи. Токугава Иеясу създава т.нар. бакухан тайсей (幕藩体制), система на *бакуфу* (幕府), т.е. на военното правителство и на системата на едри феодални владения – „хан“ (藩). В страната има около 200 даймьо: (大名), разделени в зависимост от близостта си към шогуната на три категории.

Шогунът Токугава Иеясу

*Монети, сечени
в периода Токугава*

През епохата Едо в Япония се осъществява урбанизация. В Токио се концентрират около 1 милион, а в Осака и в Киото съответно по около 400 000 души. Ако се сравни с големи градове в Западна Европа като Париж, Лондон и други, които по това време имат значително по-малко жители, може да се разбере и какъв разцвет бележат търговията и занаятите в Япония в тази епоха. Създават се мощни търговски фамилии, които след края на епо-

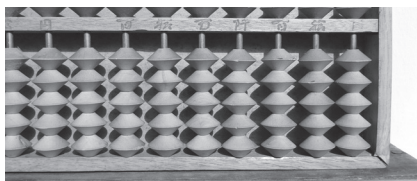
хата Едо дават началото на мощни предприемачески групи. Особено сериозен ръст бележи строителството, но и редица други занаяти.

Фискалната система първоначално изисква да се плащат данъците в коку (мярка за тежест) ориз. При това данъците са високи и достигат до 40% от реколтата. Но постепенно във времето, поради това, че цената на ориза е непостоянна, се въвежда плащането да е в пари, каквито тогава са сечени.

В рамките на епохата на няколко пъти, като например през 1736 г., се наблюдава влошаване на финансовата ситуация. Поради тази причина шогунът Токугава Йошимуне се принуждава да преработи наличните пари с цел да се избегне инфлация и да се стабилизира финансовото положение.

Развитието на занаятите и търговията налага необходимостта от обучение, включително такова по аритметика и основни аритметични действия. В Япония широко започва използването на сметалото *соробан* (算盤), внесено от Китай някъде към 1600 г. Нуждата от обучение допринася за развитието на училища към будистките храмове, т.нар. *теракоя*.

В Япония към будистките храмове се създават частни училища, т.нар. *теракоя* (寺子屋). Обикновено наставник в тези училища е бил монах, лекар или самурай. Децата са били обучавани на четмо, писмо и аритметика. Момичетата и момчетата са се учили отделно. Към средата на XIX век има 15 000 такива училища.

соробан

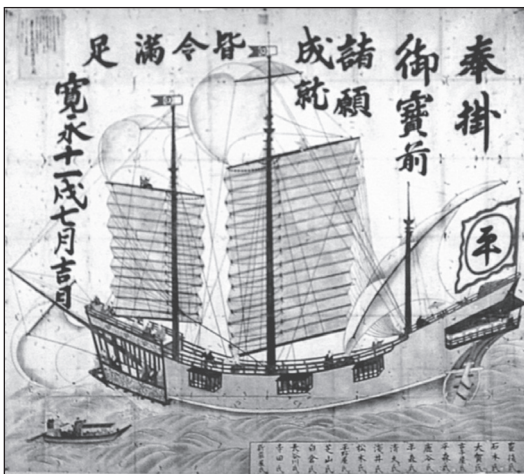

Освен частни училища *теракоя* в Япония има и такива към *бакуфу* и „хан“, в които се преподава конфуцианство *джугаку* (儒学), както и редица други класически дисциплини. В тези училища се учат децата на шогуна, близките му хора и тези на даймьо:. По-късно там започват да преподават навигация, холандски език, европейски науки.

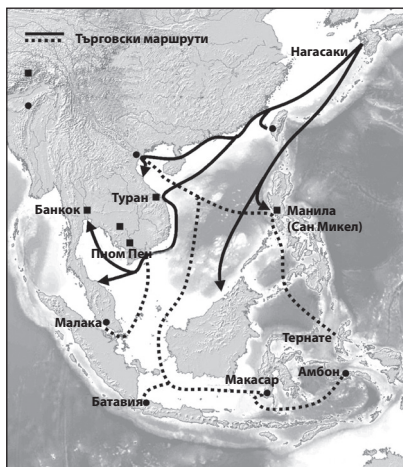
Външната търговия в епохата Едо

В първите години на епоха Едо в Япония се развива и друг тип външна търговия с „южните варвари“, но в случая се имат предвид не португалците, а страните от Югоизточна Азия и по-точно – Виетнам.

За тази цел се използват над 720 специални въоръжени търговски кораба, известни като *шуинсен* (朱印船). Те са известни като кораби на червения печат, тъй като са имали специален лиценз от шогуна, който е бил с червен печат.

ТЪРГОВИЯ В ЯПОНИЯ (XVII век)

На картата са показани маршрутите на търговските кораби с червения печат.

Тези кораби са били със специална конструкция, носели са 6–8 оръдия и са могли да се защитават от пирати, каквито в тези води винаги е имало достатъчно. Вижда се по картата, че тези кораби са ходели не само до Кошиншина (Виетнам) но са стигали даже до Филипините и Индонезия.

Външната търговия през по-голяма част от епохата Едо се осъществява основно със страни като Цински Китай (清), Корея и Холандия. Холандците, наричани в Япония *ко:мо*: (紅毛), „Червените коси“, получават през 1636 г. правото на търговска директория на остров Дежима в залива на Нагасаки, който е изкуствено създаден остров и по този начин не може да се смята за японска територия.

Дежима (出島) е изкуствено създаден остров, където по заповед на шогуна е дадена възможност на холандците да създадат търговски пункт за монополна търговия на Холандия с Япония. Този остров става не само търговска точка, но и важен източник на информация за Запада в Япония, която е „затворена страна“.

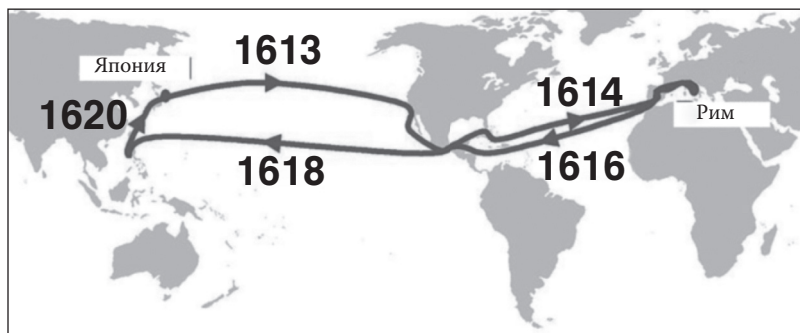
На тази база се развива т.нар. *рангаку* (蘭学), т.е. „холандознание“ като наука за Запада.

Не само чужденци посещават Япония, но и японци тръгват по света. Пример за това е даймьо на Сендай Хасекура Рокуюмон Цуненага (支倉六右衛門常長). Той посещава и римския папа в рамките на известната си мисия *кейчо: шисецу* (慶長使節) в периода от 1613 до 1620 г. Пътешествието извършва на борда на първия построен в Япония презокеански кораб от западен стил „Сан Хуан Батиста“ (San Juan Bautista), известен още с японското си име „Дате мару“ (伊達丸).

Хасекура Цуненага (1571–1622)

Пътешествията на Хасекура Цуненага

На картата е показан маршрутът при различните пътешествия на Хасекура Цуненага през Америките до Европа, включително до Рим, където се среща с папа Павел V. При своите срещи с испанския крал той предлага от името на шогуната сключване на търговски договор, но му е отказано.

Черните кораби на комодора Пери

Япония не може да остане незабелязана за света. През XIX век около Япония все по-често се появяват кораби на западни държави – английски, руски, американски и др.

На 14 юли 1853 г. флотилия от четири американски кораба – Мисисипи, Плимут, Саратога и Сюиска – на под ръководството на комодор Матю Пери (Matthew Calbraith Perry) пристигат в пристанище Урага (днес част от Йокосука). Наречени са „черни кораби“ – „курофуне“ (黒船). Те са черни поради дима от комините на парните машини, с които са задвижвани корабите.

Американците издигат искания Япония да отвори свои пристанища за търговия със САЩ. На следващата година те пристигат отново.

Бакуфу е принудено под натиска на тези военни кораби да подпише неравноправен търговски договор, с който на практика Япония се отваря и завършва повече от 250-годишния период на „затворена страна“ *сакоку* (鎖国).

Комодор Пери

След американците идват англичаните, руснаците и други представители на западни страни, които подписват неравноправни търговски договори, идентични на този, който е подписал Пери от името на САЩ. На практика Япония тръгва по пътя на това да се превърне в зависима от Запада колонизирана страна.

В опитите си да запази както властта си, така и Япония от опасността да бъде колонизирана *бакуфу* прави определени усилия за модернизация. Модернизационните усилия са насочени най-вече в областта на флота и армията. Пращат се млади японци да се учат в чужбина, канят се френски специалисти да помогнат при модернизацията на японските въоръжени сили чрез постройката на морски арсенал в Йокосука и Нагасаки.

Канрин мару (咸臨丸) – първият японски модерен винтов парен корвет, поръчан през 1853 г. от бакуфу в Холандия – единствената западна страна, имаща дипломатически отношения с Япония по времето, когато страната е затворена. Корветът е доставен през 1857 г.

Междувременно редица даймьо: отделно от бакуфу също правят опити за модернизация, закупуват се европейски технологии, строят се доменни пещи, фабрики и други подобни. Но подобни отделни и разпокъсани действия безспорно не са в състояние да стартират цялостен модернизационен процес в страната.

Въпреки гореспоменатите усилия от страна на шогуна авторитетът му продължава да пада. Действията на шогуната се разглеждат от влиятелни кръгове на японското общество като закъснели, неадекватни и недостатъчни. Увеличават се враждебните настроения даже сред най-лоялните кръгове около бакуфу. Сред опозиционните даймьо от клановите Сацума и Чо:шу все повече се засилват исканията властта да се предаде на императора. Така се стига до момента, когато на власт идва император Мейдзи.

Модернизацията на икономиката на Япония в периода Мейджи *Мейджики Нихон кейдзай-но киндайка* (明治期日本経済の近代化)

Условията „против“ и „за“ модернизацията на Страната на изгряващото слънце

Япония над два века се самозакрива за света, т.е. тя е затворена страна *сакоку* (鎖国). Нейното „откриване“ от американския комодор Пери през 1854 г. дава началото на период, в рамките на който Страната на изгряващото слънце е заплашена да се превърне в колония или най-малкото в полуколония на Запада. Подобна ситуация вече се е случила с немалко азиатски страни. В основата на такава опасност е изоставането на тези държави по отношение на тръгналия по пътя на индустриално-то развитие Запад.

В Япония се намират сили, които се противопоставят на бакуфу, т.е. режима на шогуните от династията Токугава, доколкото този режим се подава на натиска на западните сили и води страната към възможна незавидна съдба. През 1867–1868 г. в страната се осъществява т.нар. *Мейджи ишин* (明治維新), т.е. „Обновлението Мейджи“, когато е свалено бакуфу и се установява властта на императора. Свалилите режима сили идват на власт под лозунгите „Почитане на императора, изгонване на варварите (чужденците)“ *Сонно: джо:и* (尊王攘夷) и „Богата държава, силна армия“ *Фукоку кьо:хей* (富国強兵). Предвид осъществяването на тази цел се издига друг лозунг: *Ойцуку, ойкосу* (追い付く追い越す), „Да настигнем и надминем“. Тук се има предвид да се настигнат и надминат водещите западни държави в сферата на индустриалното развитие. Във връзка с начините за това догонване се издига четвърти лозунг *Вакон йо:сай* (和魂洋才), т.е. „Японски дух, западни знания (технология)“, а също „Нарастване на производството, насърчаване на нова промиш-

леност“ *Шокусан ко:гьо*: (殖産興業). Трудностите за реализацията на този курс са очевидни. Могат да се споменат следните по-важни проблеми:

- ⇒ Съществува определено икономическо влошаване, резултат на слабата политическа власт в последните години на управлението на шогуната Токугава.
- ⇒ В тази връзка властта на Мейджи разполага с много ограничени финансови средства. Освен това тези ограничени средства трябва да се насочат към развитие на флота и армията, предвид необходимостта с тяхната помощ да се спре евентуално нахлуване на западни сили. Освен това тези пари са нужни за да се компенсират загубените привилегии на самурайството.
- ⇒ Трудно може да се говори за промишленост от индустриален тип, въпреки че бакуфу е построило корабостроителница в западен стил, а двама даймьо са изградили фабрики.
- ⇒ Малко са японците имащи съвременни научни и технологически знания, свързани с опериране на индустриално оборудване и производство.
- ⇒ Неравноправните договори със западните страни пречат на развитието на японското производство, тъй като всеки произведен японски продукт трябва да се конкурира на японския пазар с чуждите стоки, свободно проникващи в резултат на гореспоменатите договори.
- ⇒ Липса на конкурентоспособни японски продукти, с които да може да се излезе на чужди пазари, на опит и умения за опериране на пазарите, съществуването на редица бариери от неикономически характер на чуждите пазари.

В противотезест на тези проблеми съществуват и позитивни фактори, които спомагат за изграждането на система на индустриално развитие като:

- ⇒ Младо самурайство, готово да приеме предизвикателствата на новото, решено да строи модерен тип общество и държава.
- ⇒ Дисциплинирано селячество, което не само храни страната, но и чиято дейност в областта на копринарството се оказва изключително важна за външната търговия.